

Me Itse ry ja

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

Viite Lausuntopyyntöne 17.7.2015 STM029:00/2015

ASIA Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta

Lausunnon antajat

Me Itse ry ja

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Lisätietoja antaa

Sirkka Sivula
Puh. 0207 718 311
sirkka.sivula@kvtl.fi

LAUSUNTO

Säännösten tarve ja muutoksen toteuttamistapa

Hallitusohjelma edellyttää ihmisoikeuksien toteutumisen vahvistamista. Itsemääräämisoikeutta koskeva lainsäädäntö muodostaa merkittävän osan sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistusta. Siksi itsemääräämisoikeutta vahvistavan ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä sääntelevän laajan lainsäädäntökokonaisuuden valmistelun jatkaminen on välttämätöntä.

Kuten hallituksen esitysluonnoksessakin todetaan, nykyinen tilanne on perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta kestävä. Kehitysvammalain puutteelliset säännökset

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Pinninkatu 51
33100 Tampere
0207 718 200

etunimi.sukunimi@kvtl.fi
faksi 0207 718 209
www.kvtl.fi

ovat suoraan perustuslain ja ihmisoikeussopimusten vastaisia. Sen lisäksi esimerkiksi vanhustenhuollosta puuttuvat rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevat säännökset kokonaan, vaikka vanhuksia joudutaan käytännössä rajoittamaan. Puutteita on myös terveydenhuoltoa koskevassa lainsäädännössä ja osin lainsäädännön puutteista johtuen toimintakäytännöissä.

Eri asiakasryhmiä ja eri toimijoita koskevat säännökset ja käytännöt tulee yhdenmukaistaa sekä asiakkaiden ja potilaiden että työntekijöiden oikeusturvan varmistamiseksi ja lainsäädännön saattamiseksi vastaamaan perustuslain vaatimuksia. Kehitysvammalakiin esitetyt muutokset ratkaisevat osan ongelmista, mutta ne eivät vastaa laajemmin edes vammaisyleissopimuksen vaatimuksiin.

Mikäli säännökset kuitenkin hyväksytään esitetyn kaltaisena, ne eivät missään tapauksessa saa jäädä pitkäaikaisesti voimaan eivätkä siirtyä uuteen vammaislainsäädäntöön. Se olisi vastoin YK:n vammaissoleisopimusta ja uuden vammaislainsäädännön tarkoitusta ja tavoitteita.

Säännösten sisällyttäminen kehitysvammalakiin

Emme kannata säännösten sisällyttämistä kehitysvammalakiin, vaan katsomme, että säännökset pitää tässä vaiheessa sisällyttää potilaslakiin ja asiakaslakiin virkamiesvalmistelussakin esillä olleen vaihtoehdon mukaisesti.

Asiakas- ja potilaslakeihin sijoitetut säännökset toimisivat paremmin väliaikaisena ratkaisuna, jos uutta erityislakia ei ole annettu aikataulussa mahdollista antaa. Itsemääräämisoikeutta vahvistavat säännökset sopisivat luontevasti asiakas- ja potilaslakeihin. Silloin sekä itsemääräämisoikeutta vahvistavia että rajoittamista koskevia säännöksiä sovellettaisiin yhdenvertaisesti eri asiakasryhmiin.

Nyt tehty ratkaisu tarkoittaa sitä, että säännösten perusteella vain kehitysvammaisiin henkilöihin voidaan laillisesti kohdistaa rajoitustoimenpiteitä, jolloin on vedettävissä se johtopäätös, että kehitysvammaisuus vammaisyleissopimuksen vastaisesti on rajoittamisen perusteena. Kehitysvammaisuuden kirjo on hyvin laaja eikä pelkkä kehitysvammaisuus sinänsä johda tarpeeseen rajoittaa itsemääräämisoikeutta ja muita perusoikeuksia. Esitetyissä kehitysvammalakiin sijoitetuissa säännöksissä rajoitustoimenpiteet korostuvat liiaksi.

Erillisen itsemääräämisoikeuslain tarve on parasta arvioida sen jälkeen, kun eri ryhmiä koskevien säännösten kokonaisuus on arvioitu sosiaalihuollon asiakkaiden ja terveydenhuollon potilaiden sekä sosiaali- että terveydenhuollon työntekijöiden näkökulmasta.

Itsemääräämisoikeuslaki vai rajoituslaki

Hallitusohjelman yhtenä kärkihankkeena on asiakaslähtöisyys. Sen toteutumiseksi painotetaan varhaisen tuen, ennaltaehkäisevän työotteen ja vaikuttavien yli hallinnonrajojen toteutuvien asiakaslähtöisten palveluketjujen sekä omien valintojen tekemisen merkitystä.

Tarvitsemme lainsäädäntöä, joka ensisijaisesti tukee ja vahvistaa osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta ja vasta toissijaisesti mahdollistaa rajoitustoimenpiteet. Tähän tarpeeseen ei esitetty säännös vastaa.

Vammaisyleissopimuksen tavoitteena on vammaisten henkilöiden osallisuuden edistäminen. Siihen liittyy kiinteästi itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja

itsenäisen päätöksenteon tukeminen. Itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta on nyt esitetyssä kokonaisuudessa vain kaksi pykälää. Itsenäisen päätöksenteon tukeminen puuttuu esityksestä kokonaan, vaikka se on monen erityisesti kehitysvammaisen henkilön oman tahdon toteutumisen ehdoton edellytys.

Käytäntö on osoittanut, että rajoitustoimenpiteistä on yleensä voitu luopua silloin, kun henkilön osallisuus omaan elämään ja yhteiskuntaan on toteutunut hänen toivomallaan tavalla.

Yksityiskohtaiset kommentit

32 § Tahdosta riippumaton erityishuolto

Koska tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määrääminen tarkoittaa vapauden riistoa, laissa tai ainakin yksityiskohtaisissa perusteluissa tulisi tarkemmin määritellä, mitä asiantuntemusta tutkimusten tekemiseen osallistuvilta asiantuntijoilta vähintään vaaditaan. Lääketieteellisen asiantuntemuksen lisäksi tarvitaan ainakin psykologian ja sosiaalihuollon asiantuntemusta.

Lakiin tulisi lisätä, että hakemuksen tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon ottamisesta voisi tehdä myös viranhaltija kuten esimerkiksi sosiaalityöntekijä. Tämä on välttämätöntä silloin, jos laillinen edustaja ja omainen tai muu läheinen jättää hakemuksen henkilön edun vastaisesti tekemättä.

34 § Erityishuolto-ohjelma

Pykälään tulisi lisätä säännös siitä, että henkilölle on järjestettävä riittävä tuki, jotta hän voi osallistua erityishuolto-ohjelmansa laatimiseen ja että hänen oma tahtonsa voidaan asianmukaisesti selvittää.

38 § Tahdonvastaisen erityishuollon kesto

Pykälästä tulisi ilmetä, että tahdonvastaisessa erityishuollossa olevan henkilön tilannetta ja henkilön kuntoutuksen vaikuttavuutta ja sitä, ovatko tahdonvastaisen erityishuollon edellytykset edelleen olemassa, on jatkuvasti osana henkilön arjen osallisuuden tukemista seurattava tarvittavien ammattilaisten toimesta.

42 a ja 42 b § Itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen

Itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden vahvistamista koskevat pykälät pitäisi sijoittaa lain alkupuolelle. Niitä tulee soveltaa kaikessa erityishuollossa eikä vain rajoitustoimenpiteisiin liittyen.

Itsemääräämisoikeuslakia koskevassa esityksessä oli selkeä logiikka, jonka mukaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen oli kaikkien sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden tehtävä ja ensisijainen tavoite ja vasta viimesijaisena keinona monien vaiheiden jälkeen oli mahdollista turvautua rajoitustoimenpiteisiin vain tietyissä ääritilanteissa hyvin rajoitettua joukkoa koskien. Tämä logiikka ei toimi nyt esitetyssä luonnoksessa.

42 c Rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset

On hyvä, että lakiin on kirjattu erikseen rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset. Sen sijaan laissa ei ole mainintaa siitä, kuka tekee arvion henkilön kyvystä tehdä hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja ja kuinka arviointi tulee tehdä ja mitkä ovat henkilön oikeussuojakeinot. Tämä olisi välttämätöntä, koska arvio siitä, että henkilö ei kykene tekemään itseään koskevia ratkaisuja, avaa mahdollisuuden henkilön perusoikeuksien ja itsemääräämisoikeuden rajoittamiselle.

Henkilön itsemääräämiskyky ja henkilön käyttäytyminen ovat riippuvaisia henkilöstä itsestään riippumattomista ympäristötekijöistä. Siksi henkilön itsemääräämiskykyä pitää arvioida monipuolisesti hänen omassa toimintaympäristössään. Tämä ei näy nyt tehdystä esityksestä. Aiemmassa hallituksen esityksessä se oli hyvin tuotu esille.

Rajoitustoimenpiteet

Lain mahdollistamien rajoitustoimenpiteiden valikko on varsin laaja. Lakiin on kirjattu käytännössä kaikki nykyisin käytössä olevat rajoitustoimenpiteet; jopa sellaiset, joiden käytöstä monet toimijat ovat jo luopuneet. On olemassa riski, että joidenkin rajoitustoimenpiteiden käyttö lisääntyy, vaikka uudistettujen säännösten tavoite on päinvastainen. Esitetyn luonnoksen mukaan on mahdollista rajoittaa huomattavasti laajempaa kehitysvammaisten henkilöiden joukkoa heidän omassa kodissaan kuin aiemman itsemääräämisoikeuslakiesityksen mukaan.

Siksi pitää vielä harkita, olisiko mahdollista tehdä luvanvaraiseksi joidenkin rajoitustoimenpiteiden käyttö, kuten esimerkiksi lyhytaikaisen erillään pitäminen lukitussa tilassa tai osin rajoittavien asusteiden ja välineiden käyttö. Vähintään niiden käytön valvontaa tulee tehostaa. Joissain vaikeissa yksittäistapauksissa nämäkin rajoitustoimenpiteet voivat olla alan perusteltuja, mutta ei laajasti käytettynä.

Ongelmana on myös merkittävän julkisen vallankäytön siirtäminen yksityisille toimijoille, vaikka he eivät kuitenkaan lakiesityksen mukaan toimi virkavastuulla. Rajoittavien välineiden ja asusteiden sekä käyttöä sekä lyhytaikaista erillään pitämistä lukitussa tilassa on pidettävä perustuslain 124 pykälässä tarkoitettuna merkittävänä julkisen vallan käyttönä. Siksi tähänkin esitykseen tulee lisätä aiemmassa esityksessä ollut virkavastuupykälä.

Rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittelyä ja kirjaamista sekä selvityksen antamista koskevat säännökset ovat hyviä ja välttämättömiä henkilön oikeusturvan ja valvontaviranomaisten toimintaedellytysten kannalta.

Eri toimijoiden vastuu itsemääräämisoikeuden vahvistamisessa

Laissa pitää selkeyttää sitä, mikä on eri toimijoiden vastuu itsemääräämisoikeuden vahvistamisessa ja rajoitustoimenpiteiden käytön minimoimisessa. Lakiluonnoksesta puuttuu suunnitelmällisyys, jota edellytetään yksilöllisten suunnitelmien lisäksi myös erityisesti palvelun tuottajilta.

Palveluntuottajien toimintamahdollisuudet riippuvat siitä, minkälaiset toimintaedellytykset palvelunjärjestäjät mahdollistavat. Siksi myös palveluiden järjestäjätaho tulisi velvoittaa siihen, että annetut resurssit riittävät lain velvoitteiden toteuttamiseen.

Valvontavastuusta tulisi myös olla säännökset laissa.

Lopuksi

Mikäli säännökset menevät eteenpäin esitetystä muodosta ja hyväksytään eduskunnassa, ne eivät missään tapauksessa saa jäädä pitkäaikaisesti voimaan eivätkä siirtyä uuteen vammaislainsäädäntöön. Se olisi vastoin YK:n vammaisyleissopimusta ja uuden vammaislainsäädännön tarkoitusta ja tavoitteita. Säännösten on kohdeltava kaikkia kansalaisia yhdenvertaisesti.

Tampereella 20.8.2015

ME ITSE RY

Olavi Hietaharju
yhdistyksen puheenjohtaja

Marjatta Tammisto
hallituksen puheenjohtaja

KEHITYSVAMMAISTEN TUKILIITTO RY

Rauno Rantaniemi
puheenjohtaja

Risto Burman
toiminnanjohtaja